

E helyes és időszerű célkitűzés megvalósításával valószínűleg új korszak nyílna a hazai szakkönyvtár- és tájékoztatásügy fejlődésében. Létrejönné az egységes irányítás eszközrendszere, és az eddigieknél kedvezőbb feltételek teremtnének az egységes szakfelügyeleti rendszer kialakítására is. Ezért a magunk részéről örömmel üdvözljük a konferencia ajánlásait, téziseit és a bennük megfogalmazott törekvéseket.

A másik ilyen új korszakot nyitó esemény az iparirányítás korszerűsítését célzó új, egységes ipari tárca létrehozása, amely – reményeink szerint – kedvezőbb feltételeket teremt egy egységes, integrált könyvtári rendszer és hálózat kialakítására. Az ehhez vezető úton már a múltban megtettük az első, olykor bátortalan, olykor határozottabb lépéseket, amikor a három hálózati központ tevékenységét próbáltuk több-kevesebb sikerrel összehangolni, koordinálni egységes alapelvek szerint. Ennek egyik eredménye volt a közelmúltban a KG-Informatik szervezésében közösen lebonyolított alapfokú tanfolyam és vizsga, amely az eredmények tanulsága szerint mindannyiunk meglegedésére jól sikerült. Véleményünk szerint az egységes új szervezet kialakítása megkönnyítheti, meggyorsíthatja e folyamatot, és jobb feltételeket teremthet a jelenleg mindannyiunkat foglalkoztató közös gondok, problémák rendezésére, amihez szeretnénk megnyerni új főhatóságunk, az Ipari Minisztérium támogatását.

Bagi János

A külföldi folyóirat- és könyvbeszerzés helyzete az Országos Műszaki Könyvtárban 1968–1981/1982 között

A külföldi folyóirat- és könyvbeszerzés adatai e közleményben 1968-tól szerepelnek, mégpedig két okból is. Egyrészt intézményi átszervezéssel akkor integrálták egyetlen részlegbe, a Gyarapítási osztályba valamennyi dokumentumfajta beszerzési (ill. szükség szerint nyilvántartási) folyamatát; másrészt 1968-tól új devizaszorozót vezettek be a könyv- és folyóiratimportban, és ezzel karöltve a könyvtárak költségvetésében Ft-ban állapították meg a beszerzési keretet. Az időszaki kiadványok esetében – a rendelési előretartás miatt – az 1982. évi rendelési adatokat is feltüntettük a csatolt táblázatban, és tekintetbe vettük őket elemzésünk közben is. A könyvbeszerzés elemzésénél – az alapadatokon kívül – az 1981 augusztusában előkészített kézikönyvrendelések átlagár-kimutatását használtuk fel. A felmérés fókuszába

a kapitalista országokból vásárolt kiadványok kerültek, mert az árak évről-évre növekvő trendje miatt a kiadványok beszerzése idézi elő a könyvtári állománygyarapítás költségvetési nehézségeit.

1. A folyóiratállomány gyarapodása

A gyűjteményben az éves rendeléssel előfizetett külföldi címek száma lényegében stagnál, illetőleg visszafejlődésben van. A tőkés országokból származó időszaki kiadványok száma 1968 és 1975 között kisebb-nagyobb mértékben még gyarapodott (1968: 2250; 1975: 2644). A csúcs az 1975. év volt mindenféle szempontból. Azóta, hullámozóan ugyan, de visszaesés következett be, és az 1982. évi rendeléskor már 5%-kal kevesebb címet adtunk fel, mint 1968-ban.

Nem növekszik a gyűjtemény a kívánt mértékben az évente induló új időszaki kiadványokkal, és ennek következtében az állományrendelés mind kevésbé reprezentálja a termés színe-javát. Az előszerzeményezés évente 250–350 új, az intézmény szakemberei által fontosnak vélelmezett címet „tálal” a beszerzés elé. Ebből azonban csak néhány évben sikerült jelentősebb mennyiségű új címet ténylegesen meg is rendelni (1969: 234; 1975: 145; 1976: 100; 1979: 135). 1981-re már csak 19 új címet rendeltünk, 1982-re pedig egyetlen egyet sem.

Az év végi statisztikai adatokból ennek ellenére az látható, hogy a kapitalista országokból vásárlással érkezett összes cím számában egyenetlenül, de mégis emelkedő a tendencia 1968 és 1980 között (1968: 2071; 1970: 2533; 1975: 3121; 1979: 2748; 1980: 2848). A címek száma a jelzett időszakban tehát 37%-kal növekedett. E jelenségnek az a magyarázata, hogy az elmúlt években differenciáltabbá váltak a vásárlási módok. A Kultúra, az ÁKV vállalatok és az OMK Gyarapítási osztályának kölcsönös megállapodásai folytán (amelyek jobbra a külföldi fél feltételeinek hazai tudomásulvételét jelentették) az éves rendelésen kívül más „vételi” formák is meghonosodtak, mint: a „standing order”, a közvetlen, a „csomag”, a „deposit account” rendelések.

Az állományi színvonal fenntartásának, ami a kínálat szüntelen bővülésének körülményei közepette egyenlő a külföldi címek növelésére való törekvéssel, a csere/ajándék kapcsolatok fejlesztése kínált rögzös utat. Ezzel a megcsappant vásárlási készséget próbáltuk egyenlőzni. Elsősorban – természetesen – a testületi, intézményi közreadású címekhez tudtunk ily módon hozzájutni. 1975–1980 között 520 címet kértünk be csereként/ajándékként, miközben ugyanezen időszak alatt 544 új címet rendeltünk. Ehhez a felfutáshoz azonban meg kellett teremteni a feltételeket (kvalifikált, nyelveket tudó munkaerők, nyilvántartások és jegyzékek, költségvetési

keret stb.). Ám a pénzügyi feltételek itt is egyre szorítóbbak, mert a csere céljára számba jövő hazai kiadványok ára is emelkedik. A partnerek csere-készsége ezzel párhuzamosan csökken.

Egy további mód, amivel próbáltuk és próbáljuk az időszaki kiadványok állományát „karbantartani”: a feleslegesnek, kihasználatlannak tűnő címek rendszeres törlése (példányszám-, színvonal-, tárgykör-, nyelvterület-szemponatok alkalmazásával) az éves rendelések előkészítésekor. Ily módon 1972–1982 között 450 cím további rendelésétől tekintettünk el, hogy a felszabadult összegből újabb megjelenésű címeket rendelhessünk.

Tulajdonképpen a differenciálódott vásárlási módoknak, a csere/ajándék intenzív fejlesztésének és a törlési akcióknak tulajdonítható, hogy az időszaki kiadványok gyűjteményében 1968–1980 között az évente beszerzett kurrens címek száma összességében 25%-ban nőtt. 1981-től azonban már a fenti módszerek és ügyeskedések sem váltak be: abszolút értelemben indult meg állományunk szegényedése.

2. Könyvek gyarapítása

A kapitalista országokból vásárolt könyvek száma 1968/1969 óta némi ingadozással – melyben a csúcs ugyancsak 1975 – fokozatosan csökken, és az 1980. évi adatok már fenyegető, 42%-os visszaeséről tanúskodnak. Könyvállományunk gyarapodásának szomorú helyzetét főleg az a körülmény idézte elő, hogy a kapitalista országokban közreadott időszaki kiadványok vásárlására évről-évre egyre nagyobb összeget kellett a költségvetési összegből előirányozni. A beszerzési összegek hajdani (könyvre és folyóíratra 50–50%-os aránya megváltozott (tegyük hozzá: világszerte), és kényszerűen eltolódott a 70–30% felé, a folyóiratok javára. 1981-ben a nálunk bekövetkezett változást azonban már nyugodtan torzulásnak lehet nevezni: a költségvetési keret 17%-át a könyvek, 77,5%-át a folyóiratok (csupán a pontosság, a 100% kedvéért: 5,5%-át a reportok) vásárlására terveztük. E költségvetési manipulációs kényszer miatt a kapitalista országokból vásárolt könyvek száma csökkenő tendenciájú. Az évente megrendelhető 1000–1200 cím olyan kis mennyiség, hogy e keretbe még a legszükségesebb kézikönyvek, adattárak, konferencia dokumentumok, tudományos monográfiák sem férnek bele.

Különösen fájdalmas az eddig gondosan kezelt *kézikönyvtárban* bekövetkezett veszteség. A folyamatos beszerzés hiányában a gyűjteményekben, sorozatokban pótolhatatlan hiányok támadtak, mivel a szakmai kiadók mindinkább csak a biztos kereslettel meghatározott példányszámban jelentetik meg műveiket. Ha egy-egy mű kifogy, pótlólagos (antikvár) beszerzése a Kultúra vállalaton keresztül szinte reménytelen.

Könyvrendelésünk a mélypontra 1981-ben került, mert a Kultúra és az ÁKV késedelmes rendelései és szállítási pénzügyi bizonytalanságot idéztek elő, és ezért csak az utolsó negyedévben mertünk könyvrendeléseket feladni, még hozzá úgy időzítve, hogy ezek egy része már 1982-ben érkezze meg.

Természetesen csere/ajándék-kapcsolatainkat a külföldi könyvek gyarapítására is kiaknázzuk. Egy-egy külföldi könyv ily módon való megszerzése azonban mindig megüjlő erőfeszítéssel járó, munkaigényes vállalkozás, ezen kívül bizonytalanabb, mint a folyóiratcsere. Az „ellentét” is korlátozottabb, mint a folyóiratoknál. Az Akadémiai és a Corvina Kiadó számba jövő idegen nyelvű könyvei sokkal drágábbak, mint általában a magyar szakkönyvek. A külföldi partnerek érdeklődésére még számottartó hazai kiadványok, a MTESZ kongresszusi dokumentumai pedig csak nagy utánjárással szerezhetők be. Tehát az eredmények a könyvcserénél csak igen nagy erőfeszítéssel érhetők el.

3. Beszerzési költség

A kapitalista országokban megjelent kiadványok vásárlására fordított költségvetési összegek évről-évre növekszenek, de az átlagárak emelkedési mértékéhez képest nem megfelelő arányban. A fő következtetések az alábbiak (v.ö. az 1. táblázattal):

- 1968 és 1982 között az éves rendelések során feladott tőkés folyóiratcímek átlagára a háromszorosára nőtt;
- a kapitalista országokból 1980-ban vásárolt könyvek átlagára több, mint a kétszeresére nőtt 1968-hoz képest;
- könyv-átlagár témán belül külön említendő a kézikönyvek árának meredek és ijesztő emelkedése. 1975-ben, a beszerzés „aranykorszakában”, az előző évi átlagárakat alapul véve, a kézikönyv beszerzési előirányzatnál 2500 Ft átlagárral kalkuláltunk. Ez évben, a jelenleg folyamatban levő rendelések során újra kigyűjtöttük a kézikönyveket, és döbbenet tapasztaltuk, hogy pillanatnyilag a kézikönyvek átlagára 17 000 Ft;
- ugyancsak külön említendő a „state-of-the-art-reports” típusú kiadványok beszerzési helyzete. Ezeknek a hallatlanul drága (500–1500 \$) jelentéseknek a megrendelésére ma már nincs is módunk, holott az ország műszaki közvéleménye ma is elvárja egy ilyen nagyságrendű könyvtártól az ilyen típusú művek beszerzését.

Saját tapasztalatainkon kívül érdemes figyelembe venni a kapitalista világ áremelkedéssel kapcsolatos statisztikai kimutatásait is. A *Science* 1981. február 27-i számának (p. 933–934.) *Some data on book prices* c. hírében azt közli, hogy 1977–1980 között a természet-tudományos és műszaki könyvek áremelkedése 30%-os,

1. táblázat

Az Országos Műszaki Könyvtár kapitalista relációjú állománygyarapításának főbb adatai 1968 és 1982 között

Időszaki kiadványok															A kapitalista országokból vásárlással beszerzett könyvek				Az összesen (kapitalista + szocialista + hazai) beszerzett kiadványok száma	
Év	Éves rendelés					A kapitalista országokból vásárlással beszerzett címek					A kapitalista országokból vásárlással beszerzett könyvek			Könyv	Időszaki kiadvány					
	A feladott címek száma		A törölt címek száma összesen	Feladási összeg	Feladási átlag-ár	Szám	Összege*	Átlag-ára*	Szám	Összege	Átlag-ára									
	Összesen	Új																		
1968	2250	?	—	3 812 566	1685	2071	3 655 465	1620	2538	1 801 758	709	11 440**	4780							
1969	2416	214	—	4 120 645	1706	2362	3 940 324	1668	2613	1 978 500	757	11 868**	5102							
1970	2375	170	—	3 934 519	1656	2533	4 047 817	1505	2008	2 229 182	1110	9 000	5179							
1971	2284	66	—	3 777 098	1700	2438	4 845 479	1987	1968	1 778 890	907	8 630	5183							
1972	2573	108	134	4 212 816	1630	2957	5 906 374	1998	1731	1 470 087	850	7 840	6009							
1973	2519	72	37	4 837 417	1920	3063	6 486 252	2117	1758	2 058 303	1170	8 440	6240							
1974	2526	62	6	5 406 559	2140	2965	6 863 273	2314	1945	2 264 099	1164	8 750	5905							
1975	2644	137	—	6 424 471	2430	3121	8 052 264	2580	2376	3 332 061	1360	9 000	6381							
1976	2348	95	—	6 240 257	2653	3004	9 640 550	3209	1839	2 655 762	1444	9 510	6105							
1977	2117	19	154	6 124 865	2893	2481	9 410 248	3792	1472	2 716 072	1845	9 405	5828							
1978	2071	20	—	7 273 186	3513	2698	8 719 528	3232	1050	2 385 859	2272	8 640	5866							
1979	2178	123	—	8 563 187	3931	2748	10 689 000	3885	1263	2 316 262	1647	8 714	5843							
1980	2205	48	—	8 916 567	3792	2848	11 591 743	4070	1471	2 494 871	1696	8 724	5987							
1981	2214	19	23	9 801 045	4426	2784	13 476 788	4840	1277	2 852 278	2234	8 453	5754							
1982	2127	—	96	11 468 983	4768	—	?	?	?	?	?	?	?							

* A 3 nagy szolgáltatás (CAS, ISI, INSPEC) árának levonása után

** Az egyetemi jegyzetekkel (kb. 1500–2000 kötet) együtt

azaz évente 8–10%-os volt. A *Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekare* 1980. áprilisi számának (p. 59–60.) *Zeitschriftenpreise* c. cikke arról tájékoztat, hogy egy könyvtári bizottság 53 könyvtár előfizetése alapján 1977-ben megvizsgálta 150 folyóirat előfizetési árát, és körükben évi 30%-os áremelkedést mutatott ki.

Dácz Éva

Dr. JÓBORÚ MAGDA

1918–1982

Szomorú kötelezettség regisztrálnunk: Dr. JÓBORÚ MAGDA nincs többé. Személyében nagy formátumú ember, szakember és tudós távozott – önként – az élők sorából. Most egyszerre több tudományág és szakma művelői elé állt a feladat: felmérni azt az elméleti és gyakorlati értéket, amelyet az ő invenciózus és elmélyült, évtizedeken át folyamatos, ám mindig természetesen illeszkedő munkásságának köszönhet. Lehetett bátran puritán, magáról a publicitást szinte elemi reflexekkel lerázó, mert volt mit adnia, mit rendelkezésre bocsátania.

A hazai könyvtár- és tájékoztatásügy a jóborúi hagyaték feltérképezését és jövőben kamatoztatandó tudatosítását életének két meghatározó láncolatából kiindulva kezdi meg: harminc éven át volt egyik, ha ugyan nem a legelső vezéregyénisége Magyarország Unesco-ban való részvételének, és közel negyed századig tevékenykedett nemzeti könyvtárunk, az Országos Széchényi Könyvtár élén.

Mindkét említett posztján fő feladata a kapcsolatszerzés, a kommunikációs és információs csatornák építése volt. És ami még fontosabb: ezek a részvételével–irányításával létrejött kapcsolatok, megépített csatornák egytől-egyik az elmaradottság felszámolását, az élenjárók behozását, az egyes nemzetek által produkált szellemi és anyagi javak kölcsönös megismerését, a teremtő tapasztalatszerzést, általánosabban fogalmazva: a társadalmi igazságosság előretörését és a béke megővését szolgálták, és szolgálják halála után is.

Dr. Jóború Magda az „erőnk szerint a legnemesbe-kért” jegyében dolgozott. És a „mindenséggel mérd magad” jegyében. Munkánkban közreható, munkánkat nemesítő emlékét őrizzük meg.

Futala Tibor

Felhasználói képzés

a Kandó Kálmán Villamosipari
Műszaki Főiskola harmadéves,
nappali tagozatos hallgatói
részére

1982 februárjában első ízben szervezte meg az OMIKK a Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskola (KKVMF) III. éves hallgatói részére a felhasználói képzést, rövid tanfolyam formájában. Erre a feladatra a KKVMF és az OMIKK között 1981 októberében aláírt együttműködési megállapodás keretében került sor. A hallgatók minimális előképzettséggel rendelkeztek a tudományos–műszaki tájékoztatás területén, nevezetesen két óra elméleti és két óra gyakorlati oktatáson vettek részt a II. évben. A gyakorlati oktatás keretén belül a KKVMF könyvtárának használatára tanították a hallgatókat.

Az OMIKK által szervezett tanfolyam szintén kétszer kétórás keretben zajlott le. Az előadásokra a KKVMF Tavasmező utcai és óbudai telephelyein került sor, a gyakorlatokra pedig az OMK olvasótermei egyikében. A tanfolyamon 435 fő vett részt.

Az előadásokat az OMIKK sok tapasztalattal rendelkező vezető munkatársai tartották, a gyakorlatok megszervezése pedig az Országos Műszaki Könyvtár Olvasószolgálati osztályára hárult. Ez komoly feladatot jelentett az osztály dolgozóinak, ugyanis az olvasói szünnapra tekintettel a gyakorlatokat csütörtöki napokon kellett lebonyolítani. Így egész napos „Kandó-műszak”-ra is volt példa.

Az előadások tematikája magában foglalta az OMIKK szerepét a hazai műszaki tájékoztatásban és a nemzetközi információs rendszerekben. A gyakorlati foglalkozás keretében bemutatták az OMK-t, a hallgatók megismerkedtek a tájékoztató apparátussal és a gyakorlatvezető irányításával önálló irodalomkutatót végeztek saját szakterületükön, ill. szakdolgozatuk témájában.

A tanfolyam mindenképpen sikeresnek mondható, a hallgatók érdeklődése igen élénk volt. A gyakorlati foglalkozásokat követően a hallgatók nagy része beiratkozott könyvtárunkba, és legjobb úton van a rendszeres felhasználóvá válás felé.

Az első kísérleti tanfolyam tapasztalatait értékeljük, és a KKVMF részéről felmerült kívánságnak megfelelően a tanfolyamot a jövő évben a másodévesek számára fogjuk megszervezni. Az eddig II. éven hallgatott könyvtárhasználati ismereteket pedig az I. évre teszik át. Ennek az átcsoportosításnak mindenképpen meglesz a jelentősége, a hallgatók ugyanis nemcsak az utolsó szemeszterben, a szakdolgozatírás kényszerének tudatában, hanem már tanulmányaik félidejében válnak rendszeres könyvtár- és információhasználókká.

Pröhle Éva